

Χάρτης 55 - ΙΟΥΛΙΟΣ 2023

<https://www.hartismag.gr/hartis-55/biblia/akraia-kairika-fainomena>

Ακραία καιρικά φαινόμενα

ΠΟΛΥΚΡΙΤΙΚΗ
[ΔΥΟ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ]

Η πόλη σε κατάσταση εξαίρεσης και ασθένειας

Του Βασίλη Λαμπρόπουλου (<https://www.hartismag.gr/basilhs-lampropoylos>)

Το καινούργιο βιβλίο *Ακραία καιρικά φαινόμενα* (2023) του Δημήτρη Γκιούλου είναι μια δυναμική, μαχητική, προκλητική σύνθεση που εξακτινώνεται προς πολλές κατευθύνσεις και διατρέχει πολλά πεδία. Για να δείξω το εύρος της κυκλοφορίας της θα την συζητήσω σε τέσσερα από τα διαφορετικά πλαίσια στα οποία λειτουργεί.

1. Αν τοποθετηθεί σε ένα θεωρητικό πλαίσιο, η σύνθεση επικεντρώνεται σε ένα συγκεκριμένο καθεστώς ιστορικότητας (<https://poetryriano.wordpress.com/2023/04/15/ιστορικότητα-και-πολιτική-στις-συνθέ/>), τον παροντισμό. Ο Γερμανός ιστορικός Ράινχαρτ Κοζέλεκ παρατήρησε πως στη νεωτερικότητα, που εμφανίστηκε τον 18^ο αιώνα, η εμπειρία του παρελθόντος και η προσδοκία του μέλλοντος αποκλίνουν και απομακρύνονται. Έτσι το βίωμα του ιστορικού χρόνου αλλάζει καθώς ανοίγει ένα χάσμα στο παρόν. Η απόσταση μεταξύ των γενεών μεγαλώνει καθώς κάθε γενιά αναπτύσσει το δικό της ιστορικό στίγμα. Η ιστορία χάνει τη συνοχή και τη γραμμικότητά της, και αποκτά μοναδικότητα και ασυνέχεια, καθώς βρίσκεται διαρκώς σε κατάσταση κερματισμού και κρίσης. Οι άνθρωποι διακατέχονται από την αβεβαιότητα και ανασφάλεια που χαρακτηρίζουν την αίσθηση ανομίας της νεωτερικότητας, και η έντονη αίσθηση ιστορικότητας που τους κατατρέπει κάνει τη σχέση τους με το χρόνο προβληματική.

<https://www.hartismag.gr/print/358142>

Pi

Ο Γάλλος ιστορικός Φρανσουά Αρτόγκ πρόσθεσε ένα τρίτο στα δύο χρονικά στάδια του Κοζέ-λεκ και έτσι διακρίνει τρία «καθεστώτα ιστορικότητας» — το Αρχαίο, το Νέο (που αρχίζει με τη νεωτερικότητα) και το Τωρινό (που αρχίζει στη δεκαετία του 1990). Το Τωρινό καθεστώς έχει αποκόψει το σήμερα από παρελθόν και μέλλον. Ένα εκτεταμένο παρόν έχει καταλάβει το χώρο και του παρελθόντος (που έχει χάσει την απόστασή του) και του μέλλοντος (που έχει χάσει την κατεύθυνσή του). Αυτός ο παροντισμός διακατέχεται από την τυραννία της στιγμής και ένα ακατάπαυστο τώρα που διαρκώς επιταχύνεται. Ο Γκιούλος καταγράφει την αδυσώπητη λειτουργία του σε μια πόλη που «σε ασθενεί» (σελ. 7) και μια «λήθηνη» (59) εποχή: «Η ζωή συμβαίνει αλλού/μέχρι να φτάσει σε εμάς/ως αποτέλεσμα/αλληλουχίας/γεγονότων/χάους» (28).

2. Αν τοποθετηθεί σε ένα ειδολογικό πλαίσιο, η σύνθεση αναδεικνύει την τριμερή χρονική δομή της. Οι συγγραφείς της ποιητικής γενιάς του 2000, οι περισσότεροι από τους οποίους γεννήθηκαν γύρω στο 1980, ανέπτυξαν εξ αρχής μια έντονη ιστορική εγρήγορση. Απορρίπτοντας την εμμονή στην ενιαία και διαρκή παράδοση που διέκρινε τους προγενέστερους, ενδιαφέρθηκαν συχνά για τη συγκρότηση του ιστορικού χρόνου, και τη διερεύνησαν συνομιλώντας με την πρώτη και δεύτερη μεταπολεμική γενιά. Όπως έχω αναφέρει αλλού (<https://www.hartismag.gr/hartis-39/klimakes/ston-asterismo-tis-aristeris-melaghkholias>), από πολύ νωρίς άρχισαν να εκδίδουν βιβλία τα οποία δεν αποτελούν συλλογές ποιημάτων αλλά ολοκληρωμένες συνθέσεις-καντάτες. Πολύ πρόσφατα όμως παρουσίασαν ένα ιδιαίτερο είδος βιβλίου, μια φιλόδοξη τριμερή ποιητική σύνθεση που καλύπτει ένα μεγάλο χρονικό εύρος καθώς αναστοχάζεται το παρελθόν, αναμετριέται με το παρόν και αναρωτιέται για το μέλλον. Είναι η στιγμή που η μελαγχολία αποκτά ιστορική θέση και ευθύνη ιχνηλατώντας την απρόβλεπτη διαδοχή γενεών και γεγονότων. Μαζί με του Γκιούλου, σε αυτό το είδος ανήκουν επίσης, κατά χρονολογική σειρά έκδοσης, τα εξής βιβλία τα οποία θεωρώ τα πιο αντιπροσωπευτικά του είδους: Γιάννη Δούκα: *η θήβα μέμφις* (Πόλις 2020), Αλέκου Λούντζη: *Οι επόμενοι εμείς* (Στιγμός 2021), Ζ. Δ. Αϊναλή: *Ένα κάτι πιο αργά* (Υποκείμενο 2021), Δημήτρη Πέτρου: *Εικοστός κόσμος* (Πόλις 2022) και Γιώργου Πρεβεδουράκη: *Δίστομο* (Πανοπτικόν 2024).

Στα σημαντικά αυτά βιβλία, που διαθέτουν μια ισχυρή αίσθηση διαχρονικής ιστορικότητας, γίνεται μια σαφής διάκριση ανάμεσα στο παρελθόν (τον καταστροφικό 20^ο αιώνα), το παρόν (τον μεταιχμιακό, μεσοπολεμικό και μετέωρο 21^ο αιώνα) και το (αβέβαιο, ασταθές και αμφίθυμο) μέλλον. Είναι επίσης χαρακτηριστικό της τριμερούς ιστορικής εποπτείας των ποιητών που ανέφερα πως ο Γκιούλος σχεδιάζει να ολοκληρώσει μια τριλογία βιβλίων: από τα *Αστικά*

δύστιχα (2020) των οικογενειακών τραπεζιών της μεταπολίτευσης στην πόλη του 21^{ου} αιώνα, η οποία «σε ασθενεί/θα πέσει» υφιστάμενη «ακραία καιρικά φαινόμενα», σε ένα μελλοντικό βιβλίο που θα είναι η ιστορία μετά την πτώση.

3. Αν τοποθετηθεί σε ένα πολιτικό πλαίσιο, η σύνθεση δείχνει πώς η ιστορικότητα συναντά την πολιτική, και συγκεκριμένα πώς ο παροντισμός τέμνει τη μελαγχολία – όχι την υπαρξιακή αλλά την αριστερή. Μόλις πέντε εβδομάδες πριν την πρώτη εκλογική νίκη του Σύριζα, το Δεκέμβριο του 2014, ο ιστορικός Έντσο Τραβέρσο έδωσε στην Αθήνα την ετήσια διάλεξη στο Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς με τίτλο «Αναμνήσεις από το μέλλον: Οι πολιτικές χρήσεις του παρελθόντος» και αναφέρθηκε στον Αρτόγκ: «Ορισμένοι ιστορικοί, όπως ο Φρανσουά Αρτόγκ, χαρακτηρίζουν το καθεστώς ιστορικότητας που παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 1990 ως 'παροντισμό': ένα νερούλο και φουσκωμένο παρόν που απορροφά και διασπά μέσα του και το παρελθόν και το μέλλον. [...] Ο 'παροντισμός' συνιστά ένα μετέωρο χρόνο ανάμεσα σε ένα παρελθόν που δεν ελέγχουμε κι ένα μέλλον που δεν μας δόθηκε». Και πρόσθεσε: «Μια Αριστερά που αντιστοιχεί στο δικό μας καθεστώς ιστορικότητας – μιας χρονικότητας που αποσύρθηκε στο παρόν και είναι ανίκανη για πρόγνωση – αποκτά αναπόφευκτα μια μελαγχολική τονικότητα». Έτσι λοιπόν την παραμονή της ιστορικής νίκης του Σύριζα ο Τραβέρσο εισάγει την έννοια της αριστερής μελαγχολίας (<https://poetrypiano.wordpress.com/2017/05/26/after-the-revolution/>) που χαρακτηρίζει τον παροντισμό.

Στο βιβλίο του Γκιούλου μιλούν στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο τα παιδιά της γενιάς η οποία στα χρόνια της χούντας ήταν οι «Νέοι της Σιδώνος, 1970» (Ο στόχος) του Μανώλη Αναγνωστάκη και αργότερα έγινε οι «Γέροι της Σιδώνος» (Στα μέσα σύνορα, 2011, σ. 30-1) του Γιάννη Δούκα – τα παιδιά δηλαδή των επαναστατών οι οποίοι συμβιβάστηκαν και προσαρμόστηκαν. Τα παιδιά αυτά δεν πρόλαβαν καν να γίνουν «νέοι» και τώρα ζουν με άχρηστες εμπειρίες και χωρίς ορίζοντα προσδοκιών. Μετέωροι ανάμεσα σε ένα «πίσω» και ένα «μπροστά», πορεύονται «χωρίς εναλλακτική» και δεν μιλούν για κάποιο παρελθόν ούτε ιχνηλατούν μια ιστορική διαδρομή. Το κεντρικό κομμάτι της σύνθεσης, «νέοι (σίγουρα όχι) της Σιδώνος 2023 μ.Χ.», περιγράφει τον παροντισμό τους και τελειώνει ως εξής:

«εμείς που ξεκινήσαμε να αλλάξουμε τον κόσμο, εμείς οι καλύτεροι, οι πιο καταρτισμένοι, ταλαντούχοι, υπέρ το δέον ευφυείς, όμορφοι, γοητευτικοί, αρκούντως μυστηριώδεις, και συνάμα γήινοι και ευαίσθητοι, σίγουρα η καλύτερη βερσιόν του μοντέλου έως εκείνη τη στιγμή, συνεπείς καλλιεργητές κάθε είδους αυταπάτης, δεν δρέπουμε καμιά δάφνη, δεν διάγουμε τα

καλύτερά μας χρόνια, δεν αναμένεται να λάμψουμε σαν ουράνια σώματα, πιθανώς ούτε και μετά θάνατον. Ας παραδεχτούμε πως τα καλύτερά μας χρόνια δεν είναι πίσω μας, μήτε και αναμένονται μπροστά μας, τουλάχιστον κάτι τέτοιο δεν φαίνεται στον ορίζοντα, ας παραδεχτούμε στην τελική πως μας έστησαν στο ραντεβού, και δεν είναι πως πονάω για όλα αυτά, μήτε παραπονιέμαι. Είναι που τελευταία, όνειρα δεν μπορώ να δω. Έτσι χωρίς εναλλακτική πορεύομαι, με μόνο άγχος, άραγε ο ιστορικός του μέλλοντος, όλα τούτα, μεταμοντέρνα θα τα πει;» (40-1)

Ανάμεσα στην αποξένωση και την ανασφάλεια, οι «νέοι» του 2023 βιώνουν την απόλυτη «κρίση του παρόντος».

4. Αν τοποθετηθεί σε ένα πλαίσιο λογοτεχνικής ιστορίας, η σύνθεση εμπεριέχει μια εναλλακτική ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Στις περισσότερες πρόσφατες συνθέσεις πραγματοποιείται μια κατάβαση όπου ο ποιητής επισκέπτεται τη λογοτεχνική ιστορία για να συνομιλήσει με διάφορους τρόπους με Έλληνες και ξένους, ζώντες και μη συγγραφείς. Έτσι ο Γκιούλος συνομιλεί με τον Καβάφη και έξι επόμενες ποιητικές γενιές – του '20 (Καρυωτάκης), του '30 (Ελύτης), του '50 (Αναγνωστάκης, Κατσαρός), του '60 (Λεοντάρης, Μέσκος), του '70 (Γώγου, Μπακιρτζής) και του 2000 (Πρεβεδουράκης). Η σύνθεση έχει λοιπόν ένα αξιοπρόσεκτο ιστορικό βάθος ενός τουλάχιστον αιώνα ως προς την ποιητική γενεαλογία της. Βρίζοντας το ελληνικό καλοκαίρι (23) και αδιαφορώντας για το εθνικό «μπλε» του Ελύτη (46), ανοίγεται θεματικά και μορφικά από την αριστερή μελαγχολία του παροντισμού προς την κρίση της νεωτερικότητας (παρελθόν) και τη μεταμοντέρνα δυστοπικότητα (μέλλον), διερευνώντας τον ιδιωτικό και δημόσιο βίο σε μια πόλη σε κατάσταση «έκτακτης ανάγκης» (από τον Καρλ Σμιτ ως τον Τζιόρτζιο Αγκάμπεν).

Τοποθετώντας πειραματικά το ερεθιστικά αξιόλογο βιβλίο του Γκιούλου σε τέσσερα ερμηνευτικά πλαίσια θέλησα να δείξω πως προσκαλεί την ενεργητική συμμετοχή του αναγνωστικού κοινού. Η γλώσσα του φαίνεται απατηλά καθημερινή και το μήνυμα απλό αλλά τα στοιχεία θεατρικότητας, δραστηριότητας και μοριακότητας που σχηματίζουν ρευστά μορφώματα κάνουν το έργο πολυδιάστατο και διαθέσιμο σε πολλές μεταμορφώσεις.

Στη δεκαετία του 1990 η ελληνική ποίηση έχασε το εθνικό κύρος της και τον καθοδηγητικό προορισμό της. "Η καινούργια ποίηση δεν είναι καθεστώς αλήθειας αλλά άσκηση παρρησίας (<https://poetryplano.wordpress.com/2023/03/07/h-ελληνική-ποίηση-του-21ου-αιώνα-από-τη/>). Επέρχεται καταστασιακά και λειτουργεί με πρακτικές, όχι συμβάσεις. Η ποίηση του 21^{ου}

αιώνα συμβαίνει εκεί που ο στίχος ομιλεί με παρρησία για καταστάσεις όπου διακυβεύεται ποιος αποφασίζει και με ποιους μηχανισμούς επιβάλλει τι είναι αλήθεια. Επεξεργάζεται διάγνωση, δεν απονέμει δικαίωση. Η ποίηση αυτή είναι διερευνητική, πρισματική, πειραματική, αγωνιστική, δραστική (<https://poetryriano.wordpress.com/2016/06/30/αριστερή-μελαγχολική-ποίηση-η-ελληνική/>).» Η σθεναρή ιστορική αντίληψη που χαρακτηρίζει τη λογοτεχνική και πολιτική στάση της γενιάς του 2000 μελαγχολεί από τις απογοητευτικές εμπειρίες της αλλά δεν απελπίζεται από «ακραία καιρικά φαινόμενα». Δικάζει την ιστορία, αντιμετωπίζει κριτικά το Τωρινό καθεστώς ιστορικότητας, αντιστέκεται στον παροντισμό και δοκιμάζει να ανοίξει καινούργιους ορίζοντες προσδοκίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Αυτή η βιβλιοπαρουσίαση αντλεί ιδέες και παραθέματα από τη μελέτη μου «Ιστορικότητα και πολιτική στις συνθέσεις της ποιητικής γενιάς του 2000» (*Τα ποιητικά* 48, Ιανουάριος-Μάρτιος 2023).

Ποίηση ακραίων κοινωνικών φαινομένων

Της **Αθηνάς Ρώσσογλου** (<https://www.hartismag.gr/athina-rwssoghloy>)

Ακραία καιρικά φαινόμενα (2023) είναι ο τίτλος του δεύτερου προσωπικού βιβλίου του Δημήτρη Γκιούλου. Ακραία φαινόμενα των καιρών και ήδη από τον ευφάνταστο υπότιτλο «σε ασθενεί/ η πόλις/ θα πέσει», ο ποιητής θέτει στο επίκεντρο της προβληματικής του την σύγχρονη πόλη για να μιλήσει για την κατακερματισμένη ζωή της δικής του γενιάς, μιας γενιάς που προσπαθεί να ενηλικιωθεί, κινούμενη μεταξύ ενός παρελθόντος που ξέρει ότι δεν αντέχει και ενός μέλλοντος που δεν ξέρει αν μπορεί να προσδοκά. «Όταν το παλιό πεθαίνει και το καινούριο δεν μπορεί να γεννηθεί, είναι η εποχή των τεράτων», έγραφε ο Antonio Gramsci^[1] και σε αυτό ακριβώς το μεταίχμιακό σημείο τοποθετείται η κατακερματισμένη ποιητική «πόλις» του Γκιούλου, βιώνοντας ένα ατομικό και συλλογικό τραύμα ανάμεσα σε μια συνολική κατάρρευση και ένα άγνωστο αύριο. Αυτό αποτυπώνεται και στο εξαιρετικό εξώφυλλο της Μελισ-